

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatovna</i> MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

EPIGRAPHY ON CERAMIC VESSELS

Ravshanov Uktamali Rustam ugli

PhD student at Navoi State University,
Head of Department at Bukhara State Museum-Reserve

Abstract. Like the various collections of the Bukhara Museum, the Iranian collection is also rich in objects of various historical, cultural, and ethnographic significance. This article analyzes ceramic objects made in Iran in different periods. In particular, through the epigraphic texts on them, one can deeply understand the ceramic culture of their time. Poetic verses that were popular in different periods also appear on ceramic vessels and are studied in this article.

Keywords: Ceramics, Qajar, Mahshad, Shiism, epigraphy, poetry.

SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA

Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li

Navoiy davlat universiteti doktoranti,
Buxoro davlat muzey-qo'riqxonasi bo'lim mudiri
E-mail: powerravshanov@mail.ru

Annotatsiya. Buxoro muzeyining turli to'plamlari kabi eroniy larga oid kolleksiyasi ham turli tarixiy madaniy, etnografik ahamiyatga ega ashyolarga boydir. Ushbu maqolada turli davrlarda Eronda tayyorlangan sopol buyumlar tahlilga tortilgan. Ayniqsa, ulardagi epigrafik matnlar orqali o'z davrining kulolchilik madaniyatini chuqur anglab olish mumkin. Turli davrlarda urf bo'lgan she'riy misralar ham sopol idishlar yuzasidan o'rin olgan va ushbu maqolada tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Sopol, Qojor, Mahshad, shialik, epigrafika, she'riyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N04>

Kirish. Tarixdan buyumlarning turi va foydalanish maqsadini inobatga olib ularga turli matnlar tushirilgan. Masalan, yog'och buyumlarda she'riy misralar ustunlik qilsa, mis buyumlarda she'riy misralar va diniy(shialik) matnlarini yozish teng miqdorda tarqalgan. Bu kundalik hayotda foydalaniladigan buyumlarga taalluqli bo'lsa, diniy amallar jarayonida foydalaniladigan buyumlarga diniy matnlarni yozish qat'iy qoida bo'lgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. XVI-XVII asrlarga oid mis idishlarda Safaviylar davriga xos bo'lgan imomlarni ismini yozish yoki klassik she'riyat — Hofiz, Mavlono, Nizomiy asarlaridan parchalar nasta'liq xatida[1; C.303], XVIII-XX asr boshlariga oid idishlarda matnlar biroz qo'pollashgan, turli pand-nasihat va vaqf bilan bog'liq matnlarni yozish odatga tusiga kirgan.

Sopolga ishlov berish san'ati Qojorlar davrida asosan Isfaxon, Mashhad, Tehron shaharlarida rivojlandi. Bu davr sopollari Saljuqiylar va Safaviylar davri kabi juda nafis bo'lmasa-da, Eron kulolchiligida o'z o'rnini va uslubiga ega. Buxoro muzeyi fondida saqlangan sopol buyumlarda oq, moviy, qora, ochiq va to'q yashil, ko'k, qirmizi, malla ranglar ustunlik

qiladi. Bu ranglar Qojorlar davrining sopolchilikdagi xos ranglari ham hisoblanadi[2; B.7]. Oq va moviy rangli sopol idishlar Eronda Safaviylar davrida (xususan, Abbos I ning 300 xitoylikni Isfaxonga ko'chirishi) keng tarqalib, bunday chinnilarni keyinchalik olimlar tomonidan "badal chini" deb yuritiladigan bo'ldi. Ushbu ranglardan foydalanish qojorlar davrida yana qayta jonlandi. Muzeydagi sopollarda turli hikoya, she'riy matnlar, turli hayvon va qahramonlarning tasvirlari ham ishlangan. Idishlar yuzasidagi tasvirlar va xatlar biroz qo'polligi ham bu davrning xos uslubi hisoblanadi.

Muhokama. Ushbu uslubdagi yagona tasvirli vaza qorin qismi keng, og'iz qismiga tomon ingichkalashib boradigan, og'zi yana kengaytirilgan - yozuvlari ham shu yerga tushirilgan, to'rtta dastakli (bittasi singan) shaklda ishlangan. Tashqi devorida uch kishi, shulardan biri odat bo'yicha chiziladigan she'r boshini ustiga yopingan hamda ayri soqol tasvirli Rustam hisoblanadi. Ikki hayvon, bir qush va insonlar qo'lida turli idishlar, umuman olganda bir hikoya tasvirlangan. Idishning yuzasi to'liq sirlangan. Ushbu uslubda tasvirlar ishlangan idishlardan Ermitaj muzeyida ham ikki namuna saqlanmoqda [3; B.90]. Ikkinchi idish ham shu uslubda tayyorlangan shokosa bo'lib, uning ichki va tashqi devorlari to'rt hoshiyaga bo'lingan. Tashqi devorning birinchi hoshiyasiga matnlar tushirilgan. Keyingi hoshiya bo'ylab uchta hayvon – buqa, echki, sher yoki ularga o'xshash hayvonlar, buqa ortidan uni qamchilayotgan kishi va ikki gumbazli bino tasvirlari ishlangan. Asosiy tasvirlar orasida sarv daraxti, bulutlar, xurmo daraxti turli ramziy ma'nolarda ishlangan. Ichki qismida yana uch kishi, ikki hayvon, ikki gumbazli darvozali bino, kichik o'lchamli tog'lar, markazida bir biriga xanjar urayotgan ikki kishi taxminan Rustam va Suxrobning jangi tasvirlangan. Shokosa yuzasi to'liq sirlangan. Keyingi idish [4; №124/2 (454/44)] bankasimon shaklda bo'lib, bunday idishlarda Erondan shirinliklar olib kelingan. Eron shirinliklari butun dunyoga mashhur bo'lib, ayniqsa ziyoratga borganlar tomonidan shirinliklar olib kelish odat bo'lgan. Shunga ko'ra, o'z davrining bejirim bunday idishlari keng tarqalgan. Idish yuzasi oq rangda to'liq sirlangan. Og'iz qismida mis qoplama bo'lib, u hozirda saqlanmagan burama tiqin orqali yopib qo'yilgan. Sirli yuza ustidan Qojorlar davriga xos to'q ko'k, qirmizi, yashil, sariq ranglarda turli naqsh va tasvirlar ishlangan. Idish yuzasi yetti hoshiyaga bo'lingan. Markaziy hoshiyada to'rtta ayol tasviri ishlangan. Ular ham tashqi qiyofasi va soch turmaklariga ko'ra o'sha davr uslubini ko'rsatadi.

Buxoro muzeyi. Inv.№ 6258/2(101/13)

Yana bir sopol ko'za[4; №6258/2(101/13)] Fayzulla Xo'jayev uy-muzeyida ko'rgazmaga namoyish etilgan. Ko'za oq fonda bo'lib, unga qirmizi, sariq, ko'k ranglarda qushlar, yashil rangda barglar va gullar tasviri ishlangan. Umumiy mavzu bu uslub "guli murg" ya'ni "gul va qush" deb nomlanadi. Bu idishning yuzasi ham to'liq sirlangan. Uning uzun bo'yni bo'ylab ikki yon tomondan dasta o'rnatilgan. Ularning biri va og'iz qismi qayta restavratsiya qilingan. Uning ham qorin qismida she'riy matnlar ishlangan bo'lib, keyingi bo'limda ular alohida tahlil qilinadi.

Odat bo'yicha idishlardagi yozuvlarda dastlab vaqf qilinayotgan buyum nomi, turi, keyin vaqf qiluvchining ismi, undan keyin esa vaqf qilinayotgan joy, agar xos nomi bo'lsa, u ham qo'shiladi va oxirida vaqf yili yoziladi. Vaqf alomatlari idishning turli joylarida yozilishi mumkin. Buyumlarning asosan qorin qismiga, ba'zi hollarda taglik qismining ostiga yoziladi. Bu vaqfning asosiy matnini tashkil etsa, unga qo'shimcha ravishda ikki turli yozuvlar ham odat tarzida vaqf matni tarkibida yozilgan. Ya'ni, "duoyi xayr" va "duoyi bad". "Duoyi xayr" – idishdan foydalanuvchi kishiga yaxshi tilaklar: suv ichgan kishiga yaxshilik bo'lsin, bu idishdan kim taom iste'mol qilsa, baraka bersin va boshqalar. "Duoyi bad" da esa idish vaqfini buzganga yomonlik bo'lsin, masjiddan (vaqf qilingan joydan) tashqariga chiqarganga nasib etmasin, noto'g'ri foydalansa Ollohni qahriga uchrasin va shu kabi mazmundagi matnlar edi.

Natijalar. Matnlar tahlili orqali xalq og'zaki ijodida mashhur bo'lgan jummalarni (she'r, hikmat, qissa...), hunarmandlar ko'p ishlatadigan epigrafikalarni hamda turli davrlarda urf bo'lgan jummalarni aniqlash mumkin. Shuningdek, ushbu she'rlarning ba'zilari kulliyotlarda keltirilgan aynan o'sha she'rlardan farq qiladi. Masalan, mashhur shoirlarning she'rlaridan ilhomlanish, faqatgina baytlar boshi va oxirini yozish, shoir she'rlariga o'z ijodidan vasl qilingan she'riy baytlarni idish yuzasida uchratish mumkin. Masalan, Qo'jorlar davriga oid fayans idish og'iz qismining artofga egiltirilgan labida Hofizning quyidagi she'ri bitilgan[4]:

گلزاری ز گلستان جهان ما را بس
زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس
[5; B.217] حافظ از مشرب قسمت گله نانا صافیست

Hofiz she'rlari doim kishilarga ilhom bag'ishlab kelgan. Nafaqat Buxoroda, balki fors adabiyoti keng tarqalgan hududlarda "hofizxonlik" o'tkazib kelingan. Bundan ilhomlangan hunarmand va buyurtmachilar o'zlari foydalanayotgan idishlarga ham shoirlar she'rlaridagi mashhur va o'zlari yoqtirgan qismlarini yozishgan. Aynan shu davrga oid yana bir yirik fayans shokosada[4; №5973/2] shoirning quyidagi she'ri bitilgan:

بلبل، ز شاخ سرو، به گلبنانگ پهلوی
میخواند دوش، درس مقامات معنوی
یعنی بیا، که آتش موسی، نمود گل
تا از درخت، نکته‌ی توحید بشنوی
مرغان باغ، قافیه‌سجند و بذله‌گوی
تا خواجه می خورد، به غزل‌های پهلوی
درویشم و گدا و برابر نمی‌کنم پشیمین کلاه خود به صد تاج خسروی

She'rning oxirida "darvesh va gadomizu, boshimizdagi jun kulohni yuz hukmdor tojiga almashmasmiz" jummalari bitilgan.

XIX asrda nafaqat mashhur shoirlarning, balki, ma'lum bir hududda she'rlari ommalashgan, xalq ko'ngliga yaqin shoirlarning she'rlari ham hunarmandchilik buyumlarida aks etgan. She'r orqali bunday buyumlar ham aynan shoir yashagan hududda tayyorlanganligini ehtimol qilish mumkin. Masalan, muzey fondida saqlangan Qo'jorlar davriga

oid fayans ko'zida XIV asrda Tabrizda yashagan Shams Mag'ribiyning quyidagi ruboiysi bitilgan:

خود را (وجود را) به خرابات مغان اندازم
خرم طرب و نشاط و عیش آغازم (انگیزم)

Mazmuni: “tanamni mug'lar (*Zardushtiylar ruhoniysi*) xarobotiga tashlasalar ham, musiqa va raqs bilan shod bo'laman”. Bu she'r orqali eroniylarning azaliy mug'lar mavzusi falsafiy talqin qilingan. Ya'ni otashga tashlab meni azoblayman deb o'ylashsa-da, men bu olov bilan poklanaman, xursand bo'laman demoqda shoir[6].

Xulosa. Turli buyumlarda yoziladigan matnlar shialik tarqalgan hududlarda, ya'ni Misr va Iroqdan Tojikistonning tog'li yerlarigacha bir xil yozilgan. Masalan, g'alladonlarning nafislari Buxoro, Isfaxon, Yazd shaharlarida tayyorlangan hamda ularga tushirilgan yozuvlar va madoxil naqshlar bu shaharlarning xos uslublari hisoblangan. Boshqa shaharlarda esa ularga o'xshatib turli naqsh va yozuvlar tushirilgan. Faqatgina buyumlardagi xatlarning biroz qo'polli va soddaligi bilan ajralib turgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Крестовский В.В. В гостях у эмира бухарского. СПб, 1887. – С.303.
2. هنر عامیانه دوره قاجار در ایینه ظروف سفالین (مطالعه موردی سفالهای دوره قاجار موزه بزرگ
3. چهارم/ پاییز و زمستاناسالمی هنر نگارینه علمی فصلنامه دو. ص. خراسان). 1401 دوره نهم/ شماره بیست و 77 اسماعیل نصری و حسام اصلانی. مطالعه باستانشناختی نقوش و تزیینات سفالینه های عصر قاجار. // دوفصلنامه علمی پژوهش. سال نهم. شمار هفدهم. بهار و تابستان (2019) 1398. ص.90.
4. Buxoro muzeyi Inv.№ 121/2; Inv.№ 6258; Inv.№ 5973/2
5. Buxoro davlat me'moriy-badiiy muzey-qo'riqxonasi. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: SM Print, 2004. – B.217.
6. <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh268>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).